

Київ, 2013

ПРОПОЗИЦІЇ

ЩОДО РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ
СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА
УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПОРІЗЬКОЇ
ОБЛАСТІ НА 2010-2015 РОКИ.

*II фаза спільного проекту
Європейського Союзу та програми розвитку ООН
«Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»*

Черкашин Ігор Юрійович

Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 року при всій багатогранності і глибині складання не відображає деякі основні виклики сучасності. Одним з таких принципових моментів є перехід від концепції постійного економічного розвитку регіону до концепції сталого розвитку регіону.

Сталий розвиток регіону (територій) є позначеною, але не опрацьованою комплексним завданням при формуванні та реалізації регіональної політики в чинній на сьогодні Стратегії розвитку області до 2015 року.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на трьох основних принципах:

- Забезпечення збалансованості економіки та екології, тобто досягнення такого ступеня розвитку, коли люди у виробничій або іншій економічній діяльності перестають руйнувати середовище перебування.
- Забезпечення збалансованості економічної та соціальної сфер, узятих в її людському вимірі, що означає максимально-ефективне використання в інтересах населення тих ресурсів, які дають економічний розвиток.
- Вирішення завдань, пов'язаних з розвитком, залучення місцевих громад до ідентифікації та вирішення проблем, не тільки в інтересах тих, що нині живуть, але і всіх майбутніх поколінь, які мають рівні права на ресурси.

Економічний підхід до концепції сталості розвитку передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів та використання екологічних природо-, енерго- та ресурсоефективних технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку й утилізацію відходів.

Безпрецедентне зростання міст і систем розселення виявило також потреби людства в розробці та впровадженні принципів сталого розвитку в сфері містобудування та територіального планування. Відповідна концепція отримала назву «сталий розвиток територій», що має на увазі забезпечення при здійсненні містобудівної діяльності безпеки і сприятливих умов життєдіяльності людини, обмеження негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище та забезпечення охорони і раціонального використання природних ресурсів на користь сьогодення і майбутнього поколінь.

На міжнародному рівні дане питання регулює Комісія Організації Об'єднаних Націй з питань сталого розвитку, яка була заснована Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1992 року з метою забезпечення ефективної подальшої діяльності за підсумками Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку, також відомої як Зустріч на вищому рівні «Планета Земля».

Комісія зі сталого розвитку проводить щорічні засідання в Нью-Йорку в рамках дворічних циклів, кожен з яких присвячений конкретним темам і міжгалузевим проблемам, які сформульовані в її новій багаторічній програмі роботи (на 2003-2017 роки) (E/CN.17/2003/6).

Важливим питанням у реалізації концепції сталого розвитку (особливо у зв'язку з тим, що вона часто розглядається як така, що еволюціонує) стало виявлення її практичних і вимірюваних індикаторів. У цьому напрямку зараз працюють як міжнародні організації, так і наукові кола. Виходячи з вищевказаної тріади, такі індикатори можуть пов'язувати всі ці три компоненти та відображати екологічні, економічні та соціальні аспекти. Індикатори можуть бути закріплені у вигляді відповідних обов'язкових або добровільних стандартів.

Стратегія регіонального розвитку Запорізької області до 2015р. не враховує принципи та завдання сталого розвитку територій, в тому числі і сільської місцевості, хоча текст Стратегії (п.2.3.) визначає сталий розвиток, як основний напрямок розвитку регіону. Запровадження принципів сталого розвитку, як основоположних допоможе по новому осмислити цілі, методи та результати Стратегії.

Пропонується розглянути наступні принципи сталого розвитку в новій редакції Стратегії:

1. У нових населених пунктах або кварталах населених пунктів створюється «гуманна поверховість» житлових об'єктів (тобто, не вище 5 поверхів), планувальні рішення враховують створення зручної транспортної інфраструктури, легку доступність адміністративних, ділових і торгових центрів, соціальних установ;
2. Забудова ведеться за принципом комірок, тобто створюються зелені двори, дитячі майданчики; ділові квартали з висотним будівництвом відокремлюються від житлових зелених районів;
3. При створенні транспортної інфраструктури перевага віддається найбільш прийнятному з екологічної точки зору транспорту (тролейбуси, трамваї, фунікулери, підземні і наземні електропоїзди і т.д.); серйозна увага приділяється розвитку громадського транспорту; стимулюється і підтримується користування велосипедами;
4. Виконується достовірний розрахунок місць для паркування транспорту поблизу житлових масивів і адміністративно-ділових центрів в прив'язці до демографічного і економічного розвитку регіону;
5. Велика увага приділяється благоустрою територій, тобто створюються штучні водойми (де є можливість), парки, алеї, облаштовуються набережні і т.п.;
6. Розраховується функціональне призначення кожного населеного пункту, кожного кварталу, з урахуванням демографічних перспектив, регіональної економічної та природної специфіки;
7. При створенні інженерної інфраструктури враховується можливість використання джерел відновлюваної енергії та місцевих енергоресурсів;
8. Закладається можливість використання всередині будинкових енергоефективних технологій та енергозберігаючих заходів у прив'язці до можливостей регіональної енергосистеми;
9. Створюється ефективна система водопостачання та водовідведення (каналізація з максимальним первинним очищенням перед скиданням у водойми) в комплексі з локальними системами рециркуляції використаної води,

очищення так званих «сірих» вод, тобто використаних в господарських цілях;

10. Створюється раціональна система роздільного збору, транспортування та переробки твердих побутових відходів, включаючи використання його в якості енергоресурсу. Опрацьовуються зручні для населення схеми з компостування не твердих побутових відходів;
11. Архітектурний вигляд будівель узгоджується з особливостями місцевого ландшафту, з наявними національними архітектурними традиціями;
12. Створення об'єктів соціальної інфраструктури, необхідної для освітньо-культурного і духовного розвитку здорового, творчо активного суспільства, причому з урахуванням відмінності вікових груп і стимуляцією суспільства до активної взаємодії;
13. Підтримується розвиток повноцінної місцевої економіки в рамках невеликих співтовариств і малого бізнесу, що забезпечує різноманітність, самокупність і самодостатність.

Стратегія регіонального розвитку не визначає пріоритетом Запорізької області створення конкурентоспроможної економіки на основі кардинального зниження енергоємності основних промислових виробництв і бюджетної сфери, зменшення частки сировинного сектора та сектора первинного переділу при одночасному зростанні наукоємного сектора економіки з розвитком глибокої переробки сільськогосподарської продукції. Зміна підходу дозволить максимально задіяти соціальний і розвинути економічний потенціал малих міст та сільської місцевості.

Пропонується до розгляду, в рамках розробки Концепції Стратегії сталого розвитку області, концептуальна формула енергонезалежності Запорізької області.

$$\text{ЕНЕРГОНЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ} = \left(\begin{array}{l} \text{ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОНОМІКИ,} \\ \text{ВІДНОВЛЮВАНА ЕНЕРГЕТИКА,} \\ \text{ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЕНЕРГОПОСТАЧАНЬ,} \\ \text{ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ У БЮДЖЕТНІЙ І} \\ \text{НАУКА} \quad \quad \quad \text{СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ,} \end{array} \right) \times \begin{array}{l} \text{ЕНЕРГОЕФЕКТИВНА} \\ \text{СВІДОМІСТЬ} \\ \text{СУСПІЛЬСТВА} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{ЦІЛЬОВІ} \\ \text{ІНВЕСТИЦІЇ} \end{array} - \text{КОРУПЦІЯ} \times \text{НЕПРОФЕСІЙНІСТЬ}$$

Кожен елемент формули несе економічне, соціальне і екологічне навантаження, при реалізації яких можна визначити рівень енергонезалежності області.

При оцінці потенціалу використання відходів необхідно змінити цілі Стратегії на глибоку переробку відходів, при цьому органічну частину відходів необхідно максимально використовувати в процесі виробництва біогазу або біопалива. Подібний підхід не лише ліквідує ризик несанкціонованого утворення парникових газів, але й створює додаткове зростання виробництва енергоресурсів віднесених до отриманих з відновлюваних джерел енергії. Результатом зміни цього підходу є не тільки вирішення екологічних проблем, але й зростання цілого сектора малого і середнього бізнесу, і, як наслідок, збільшення зайнятості населення в тому числі в малих містах і сільській місцевості навколо великих міст.

Стратегія регіонального розвитку до 2015р. відзначає одну з проблем, що стоять перед областю - газифікацію. При цьому наголошується, що газифікацією не охоплені в основному сільські райони. Подібна ситуація призводить до того, що, замість проектів розвитку використання відновлюваних енергоресурсів, величезні бюджетні інвестиції спрямовуються на розвиток ринку збуту для викопного палива. Пропонується змінити стратегічну ціль на впровадження обладнання, яке використовує біомасу, в першу чергу, з відходів сільського господарства та локальну газифікацію зі спільним будівництвом біогазових станцій, що працюють на відходах тваринництва і птахівництва або спеціально виробленої сільгосппродукції. Такий підхід дозволить вирішити комплекс проблем, починаючи з утилізації відходів, задіяти під енергетичні посадки збіднені, перезволожені ґрунти, створити додаткові робочі місця на підприємствах з виробництва обладнання і палива, і перейти на вітчизняне, екологічно чисте паливо.

Оперативна мета Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015р. «Соціальний Розвиток села» не включає в себе питання санації будівель бюджетної та соціальної сфери з метою створення комфортних умов для отримання суспільних послуг та зниження бюджетних витрат на їх утримання, за рахунок раціонального використання енергоресурсів та води. Пропонується змінити підхід до цього питання шляхом проведення тотальної паспортизації будівель бюджетної та соціальної сфери із складанням єдиного Реєстру будівель області. Доручити провести аналіз ефективності використання енергоресурсів на одиницю опалювальної площі та підготовку гарячої води територіальному управлінню

Держенергоефективності в Запорізькій області. Оцінити необхідний обсяг інвестицій для кожного об'єкта з метою приведення його до параметрів діючих стандартів по енергоспоживанню. Оцінити доцільність таких інвестицій в порівнянні з сучасним будівництвом. Скласти комплексний план санацій будівель бюджетної сфери в сільській місцевості та поширити досвід на міста.

Досвід використання механізму співфінансування проектів у сфері енергоефективності та використання відновлюваних енергоресурсів, запропонований Програмою розвитку ООН, повинен бути широко вивчений і поширений в області. Залучення коштів громад і підприємств на добровільній основі, де стимулом є не адміністративний примус, а усвідомлена участь у покращенні умов для належного отримання соціальних і бюджетних послуг, покликане збільшити обсяги фінансування проектів, зміцнити взаємозв'язки всередині громад та підняти рівень соціальної свідомості громадян. З іншого боку, участь громад у співфінансуванні є серйозною перешкодою для неналежного використання фінансових ресурсів і підсилює громадський контроль за якістю виконання проектів.

В умовах України новим інструментом, який має сенс розглядати як спосіб реалізації комплексного підходу до реалізації стратегії сталого розвитку, є енергетичні кооперативи. Досвід споживчої кооперації, який в минулому був широко поширений в сільській місцевості у сфері сільського господарства, може бути впроваджений у сфері енергетичного забезпечення сільських громад. Споживча кооперація у сфері енергетики здатна стати ще одним джерелом самофінансування проектів у сфері енергоефективності та розвитку використання поновлюваних джерел енергії. Враховуючи, що підприємництво у сфері виробництва твердого і рідкого біопалива, біогазу, малої генерації здатне створити через механізми споживчої кооперації нові місця і зробити реальні кроки на шляху зміни паливного балансу в кожній окремій громаді, слід більш уважно поставитися до подібного міжнародного досвіду.

Стратегія не визначає своїм пріоритетом створення умов для планомірної заміни викопного палива на енергоресурси, одержувані з поновлюваних джерел. Пропонується розглянути питання про розробку окремого розділу Регіональної програми енергоефективності, присвяченого розвитку відновлюваної енергетики для вирішення завдань, в першу чергу, теплопостачання об'єктів бюджетної та соціальної сфери.

Аналіз Регіональної програми підвищення енергоефективності Запорізької області на 2010-2015 роки показує, що існує неналежне використання термінології, починаючи зі змісту розділів, порушена логіка побудови документа. Якщо назва Програми свідчить про енергоефективність, то розділи мають більший акцент на енергозбереженні. При цьому деякі зв'язки термінів вимагають ревізії по всьому тексту Програми. Тому першим кроком модернізації Програми пропонується зробити коригування термінології Програми щодо питань визначення стратегічних принципів, базуючись на принципах сталого розвитку регіону та окремих територій.

У рамках модернізації Регіональної програми підвищення енергоефективності Запорізької області на 2010-2015 роки, пропонується розглянути віднести питання енергозбереження, енергоефективності та використання вторинних енергоресурсів в один розділ Регіональної програми, а розвиток використання поновлюваних джерел енергії - в окремий розділ Програми.

Розвиток сільських територій регіону має зайняти відповідне місце у Концепції та Стратегії. Збільшення використання відновлюваних джерел енергії, та стимулювання участі місцевих громад в місцевому розвитку та вирішенні місцевих проблем мають стати одними із головних пріоритетів розвитку сільських територій та напрямком Стратегії сталого розвитку регіону.

Галузеве і територіальне структурування Програми так само вимагає удосконалення. Якщо для галузей економіки найактуальнішим питанням залишається скорочення питомої витрати енергоресурсів на одиницю продукції, то для територій більший акцент необхідно зробити на заходи з енергозбереження для бюджетної та соціальної сфери, і тільки потім говорити про впровадження енергоефективних проектів модернізації теплової генерації.

Треба слідувати такому порядку виконання дій: спочатку енергозбереження - потім енергоефективність, що дозволить раціонально підібрати устаткування й отримати максимально обґрунтований фінансовий результат програми.

Особливу увагу потрібно приділити питанню створення обласного Реєстру ресурсів відновлюваної енергетики, в якому необхідно врахувати, крім потенціалу сонячної та вітрової енергії, всі види органічних ресурсів (біомаси), придатних для виробництва твердих, рідких і газоподібних видів палива.

Точно врахований та обґрунтований потенціал енергоресурсів дозволяє спланувати можливість використання того чи іншого теплогенеруючого обладнання, визначитися з потенційними постачальниками, поточною та перспективною вартістю енергоресурсу.

Окремо слід звернути увагу на потенціал використання сонячної енергії для підготовки гарячої води із застосуванням геліоколекторів, а теплової енергії землі, води і повітря - для теплопостачання із застосуванням теплових насосів. Вибір того або іншого технічного рішення при модернізації генерування вимагає глибокого аналізу як енергетичної, так і ресурсної, так і економічної доцільності.

Створення обласного Реєстру будівель бюджетної та соціальної сфери дозволить визначити найбільш часто вживані типові проекти будинків.

Маючи докладний і всебічний аналіз початкових даних, зведений в електронний Реєстр, можна оцінити можливості фінансування розробки типової проектно-кошторисної документації на термомодернізацію будівель, побудованих за типовими проектами.

Другою частиною типового проекту модернізації типового будівлі повинен стати типовий проект модернізації систем опалення та освітлення будівель.

Цей розділ повинен містити типоряд можливих технічних рішень теплового генеруючого обладнання по видах використовуваних енергоресурсів. При цьому пріоритет повинен надаватися місцевим і вторинним енергоресурсам.

Після завершення розробки типової проектно-кошторисної документації для типових будівель слід зробити аналіз індивідуальних проектів з метою визначення доцільних для інвестицій в термомодернізацію і модернізацію теплогенерації й освітлення. Повинен дотримуватися принципу доцільності, виходячи з надійності та зношеність основних конструкцій будівель. Не можна допустити нераціонального фінансування зношених, що підлягають зносу будівель. Сучасні будівельні матеріали дозволяють досить швидко і дешево вирішити питання з будівництвом сучасних енергозберігаючих будівель. Тому баланс сумарних інвестицій в капітальну термомодернізацію не повинен перевищувати вартості нового енергоефективного будівництва.

Вирішивши проблему розробки проектно-кошторисної документації для найбільш масових серій, рекомендується апробувати розробку на пілотних будівлях. Таким чином, буде практично

закріплений результат покращення характеристик будівлі, систем опалення та освітлення в розрізі збереження та ефективного використання енергоресурсів.

Структурна модернізація Програми енергоефективності і районів області в розрізі бюджетної сфери дозволить виключити помилки у виборі енергетичних ресурсів, матеріалів і технічних рішень і оптимізувати витрати бюджету на проектні, будівельні і монтажні роботи, а також закупівлю обладнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Планомірні та збалансовані зміни в Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на наступний період та Регіональної програми підвищення енергоефективності Запорізької області на 2010-2015 роки дозволить розробляти та здійснювати комплекс заходів при виборі напрямку розвитку регіону та критеріїв відбору конкретних інвестиційних і бюджетних проектів, спрямованих на стійкий розвиток території. Рішення зазначених завдань дасть змогу досягти раціонального використання бюджетного фінансування, що спрямовується на розвиток регіону, а також забезпечить максимальне збереження ресурсної бази для майбутніх поколінь.